

ÜSTÜN ZEKAYA EŞLİK EDEBİLEN TANILAR: (Asperger Sendromu, DEHB, Disleksi)

Anıl TÜZÜN

İzmir
Özel Eğitim Uzmanı

Zeka insan beyninin karmaşık bir yeteneğidir. Daha açıkça söylemek gerekirse ; zihnin birçok yeteneğinin uyumlu çalışması sonucunda ortaya çıkan bir yetenekler bileşimidir. Zihin algılama , bellek , düşünme , akıl yürütme , öğrenme gibi birçok işlevi içerir. Buradan hareketle şöyle bir tanım yapılabilir: zeka , zihnin öğrenme , öğrenilenden yararlanabilme , yeni durumlara uyabilme ve yeni çözüm yolları bulabilme yeteneğidir. Dolayısıyla öğrendiğini değerlendiren , yeni durumlara yeni çözümler getirebilen kişilere de zeki kişiler diyoruz. Zekanın kapsamında birçok yetenek olduğuna göre, aynı zeka düzeyindeki kişilerin yeteneklerinin farklı alanlarda olması doğaldır.

ZEKA NASIL ÖLÇÜLÜR ?

Zekâ bölümü bir çocuğun başarı düzeyini değil, varabileceği olası en üst sınırı belirtirken neleri başardığı değil, neleri başarabileceğini ifade eder. Araştırmalara göre bireyin zekâ bölümü ile daha sonraki başarısı arasında ilişki bulunmuştur. Ancak başarıyı etkileyen pek çok faktörün olduğu da bilinmektedir.

Zekâ standardize edilmiş testlerle ölçülür. Zekâ testleri çocukların cevaplayabileceği nitelikteki soruları ve yapabilecekleri becerileri içerir.

6 yaşından küçük çocuklar için uygulanan değerlendirme aracı genellikle Ankara Gelişim Tarama Envanteridir. Bu tarama listeleri ile çocuğun bulunduğu yaş becerileri ile ilgili gelişimsel değerlendirme yapılır. 6-16 yaş grubu çocuklar ve ergenler için ülkemizde kullanılan Weschler Çocuklar İçin Zeka Testi uygulanarak, zeka bölümü tespit edilir.

Zeka testleri çocuğun olası akademik başarısı hakkında fikir vermekte ama yaratıcılık, motivasyon, duygusal durum uyum becerileri, motor yetenek hakkında bilgi vermemektedir. Bu nedenle uygulanan zeka testi sonuçları yol gösterici olarak düşünülmelidir. Eğitsel önlem alınması gereken çocuk ve gençlerde, uygulanan zeka testlerinin yanında eğitsel, tıbbi değerlendirmeler yapılmasıda gerekebilmektedir.

Uygulanan testler sonucunda elde edilen IQ puanı aşağıdaki şekilde sınıflandırılmaktadır.

IQ 0- 25 arası "ağır gerilik"
IQ 26-50 arası "orta gerilik"
IQ 51-75 arası "hafif gerilik"
IQ 76-90 arası "sınır zeka"
IQ 91-110 arası "normal zeka"
IQ 111-125 arası "ileri zeka"
IQ 126-140 arası "üstün zeka"
IQ 140-155 arası "çok üstün zeka"
IQ 156-ve üzeri "deha"

Verilen bu oranların nüfusa dağılımına bakıldığında; % 50 lik grubun normal zeka bölümüne sahip olduğu görülmektedir. Üstün zekalı olan bireyler ise % 3'lük bir orana sahiptir.

ÜSTÜN YETENEKLİ ÇOCUKLARIN ÖZELLİKLERİ NELERDİR?

- Zihinsel ve fiziksel olarak yüksek enerji düzeyine sahiptirler.
- Hızlı öğrenirler, üstün kavrama, akılda tutma özellikleri vardır.
- Geniş hayal ve imgeleme güçleri vardır.
- Gözlem güçleri kuvvetlidir.
- Yaratıcıdır, keşfetmek, bulmak isterler.
- Sürekli gelişme isteği içindedirler ve sürekli sorgularlar.
- Bellekleri güçlüdür.
- Analiz, sentez yetileri gelişmiştir.
- Entelektüel merak sahiptirler.
- Lider özellikleri sergilerler.
- Çevreleriyle iyi ilişkiler kurarlar.
- Sorun çözmekten, güçlüklerin üstesinden gelmekten hoşlanırlar.
- Mizah duyguları güçlüdür.
- Ayrıntılara dikkat ederler.
- Sözcük hazineleri zengindir, doğru, hızlı ve akıcı konuşurlar.
- Uzun süre bir konu üstüne odaklanabilirlerse de tekdüzelikten hoşlanmazlar. Bu özellikler tüm çocuklarda belli bir oranda gözlemlenebilir. Fakat üstün zekâlı bir öğrencide yukarıda sayılan özelliklerin büyük çoğunluğu gözlemlenmektedir.

ÜSTÜN ZEKAYA SAHİP ÇOCUK VE GENÇLERDE FARKLI TANISAL ÖZELLİKLER GÖRÜLEBİLİR Mİ ?

Bazı çocuk ve gençlerin yaşlılarından farklı ve daha geri düzeyde özellikleri olmaktadır:

- Yaşlılarına göre akademik başarıda düşüklük.
- Yaşlılarından beklenen sosyal becerilerde sınırlılık.
- Dil ve iletişim alanlarında yaşlılarından farklılık, gerilik.
- Yaş özelliklerine uygun olmayan hareket ve davranış biçimleri.
- Anlamıyormuş gibi davranma ve başarısızlık açığının giderek açılması.

Aileler çocukları ile ilgili bu ve benzer durumdaki gözlemleri oluşunca bir uzmana baş vururlar. Uzmanlar tarafından yapılan gelişimsel tarama ve zeka testleri sonucunda, çocuğun aslında normalin üstünde bir performansa sahip olduğunu gösterebilmektedir. Sonucunda aile çocuğunun yaşlılarından daha geri olduğunu düşünürken, farkında olmadan sınırlılık yaşadığı için asıl performansını gösteremediği ile yüzleşir. Bu durumun tam tersini de düşünebiliriz. aileler çocuklarına zeka testi yaptırıp üstün zekaya sahip bir çocukları olduğunu öğrenebilirler. Sonrasında yaşlılarından beklenmedik davranışlarla karşılaşabilirler. Bu durumun sebebi genellikle yanlış bir ifade kullanarak açıklanır: "çok zeki o nedenle böyle davranıyor"

Aslında durum bu kadar kolay açıklanamayabilir.

Tanı kriterleri düşünüldüğünde, ayırıcı tanı olarak "normal ve norma lüstü zekada görülmektedir" açıklaması ile birlikte yer alan üç tanıyı daha yakından açıklayalım.

1. Asperger Sendromu
2. Özel Öğrenme Güçlüğü

3. Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu

Açıklayacağımız bu tanı grubunda yer alan çocuklar genellikle okul dönemine kadar daha hafif belirtilerle kendini gösterirken, okul dönemine gelindiğinde sorunlar su yüzüne çıkmakta ve yaşlılardan farklılaşma belirginleşmektedir. Yapılan değerlendirme ve testlerde, deha seviyesinde IQ puanı çıkmasına karşın, ciddi anlamda desteğe ihtiyaç duyan vakalar görülmektedir. Bu nedenle kriter zeka seviyesi değil, var olan performans ve davranış özellikleri göz önünde bulundurulmalıdır.

ASPERGER SENDROMU

Asperger Sendromu'nda Tanı Kriterleri nelerdir?

Amerikan Psikiyatri Birliği tarafından oluşturulmuş DSM-IV Tanı Ölçütleri El Kitabı'na göre Asperger Sendromu tanısını koyabilmek için aşağıdaki özelliklerin göz önünde bulundurulması gerekmektedir (2).

A. Aşağıdakilerden en az ikisinin varlığı ile kendini gösteren toplumsal etkileşimde nitel bozulma:

1. Toplumsal etkileşim sağlamak için yapılan el-kol hareketleri, alınan vücut konumu, takınılan yüz ifadesi, göz göze gelme gibi birçok sözel olmayan davranışta belirgin bir bozulmanın olması
2. Yaşlılarıyla gelişimsel düzeyine uygun ilişkiler geliştirememesi
3. Diğer insanlarla eğlenme, ilgilerini ya da başarılarını kendiliğinden paylaşma arayışı içinde olmama (örn. İlgilendiği nesnelere göstermemesi, getirmemesi ya da belirtmemesi)
4. Toplumsal ya da duygusal karşılıklar vermemesi

B. Aşağıdakilerden en az birinin varlığı ile kendini gösteren davranış, ilgi ve etkinliklerde sınırlı, basmakalıp ve yineleyici davranış örüntülerinin olması:

1. İlgilenme düzeyi ya da üzerinde odaklanma açısından olağandışı, bir ya da birden fazla basmakalıp ve sınırlı ilgi örüntüsü çerçevesinde kapanıp kalma
2. Özgül, işlevsel olmayan, alışageldiği üzere yapılan gündelik işlere ya da törensel davranış biçimlerine hiç esneklik göstermeksizin sıkı sıkıya uyma
3. Basmakalıp ve yineleyici motor mannerizmler (örn. parmak şıklatma, el çırpma ya da burma ya da karmaşık tüm vücut hareketleri)
4. Eşyaların parçalarıyla sürekli uğraşıp durma

C. Bu bozukluk, toplumsal, mesleki alanlarda ya da önemli diğer işlevsellik alanlarında klinik olarak belirgin bir sıkıntıya neden olur.

D. Dil gelişiminde klinik açıdan önemli genel bir gecikme yoktur (örn. 2 yaşına gelindiğinde tek tek sözcükler, 3 yaşına gelindiğinde iletişim kurmaya yönelik cümleler kullanılmaktadır).

E. Bilişsel gelişimde ya da yaşına uygun kendi kendine yetme becerilerinin gelişiminde, uyumsal davranışta (toplumsal etkileşim dışında) ve çocuklukta çevreyle ilgilenme konusunda klinik açıdan belirgin bir gecikme yoktur.

DİKKAT EKSİKLİĞİ VE HİPERAKTİVİTE BOZUKLUĞU

Dikkat eksikliği belirtileri

- Yönergeleri başından sonuna kadar takip edemezler,
- Dikkatlerini yaptığı işe ya da oyununa vermekte zorlanırlar,
- Evde ya da okulda yapacağı işler ve aktiviteler için gereken malzemeleri kaybederler,
- Siz konuşurken dinlemez gibi görünürler,
- Detayları gözden geçirirler,
- Düzensiz görünürler,
- Uzun süre zihinsel çaba gerektiren işleri yapmakta zorlanırlar ve bunlardan kaçınırlar,
- Unutkandırlar,
- İlgileri kolayca başka yönlere kayar.

Hiperaktivite belirtileri

- Yerinde duramazlar,
- Oturması gerektiği halde oturamazlar,
- Sessiz sakin oyun oynamakta güçlük çekerler,
- Yerli yersiz koşup tırmanırlar,
- Çok konuşurlar,
- Çoğu zaman sorulan soru tamamlanmadan cevabını yapıştırırlar,
- Her zaman bir peylerle uğraşırlar,
- Sırasını beklemekte zorlanırlar,
- Olaylara ya da konuşmalara müdahale edip yarıda keserler.

ÖZEL ÖĞRENME GÜÇLÜĞÜ

Okuma yavaştır ve akıcı değildir, bazen hiç yoktur, harf harf okur. Özellikle bilmediği kelimeleri ve uzun kelimeleri okurken duraklar, okuyaamaz.

- p, b, d, g, h, y, s, z, u gibi harfleri yazarken karıştırır ve ters yazar.
- Yazarken bazı harfleri unuttur, bazılarını fazladan ekler.
- Ayna hâli yazı yazabilirler.(q İl AT) Talip
- Kelimeleri kısaltarak okur.
- Tahmin ederek okur.
- Yüksek sesle okurken anlamı ifade eden ritim, tını ve tonlama bozuktur.
- Yanlış vurgulama yapar.
- Okuduğu öykünün anlamını çıkaramaz.
- Yazması bozuktur, karalama, harfleri yanlış dizme görülür.
- Kalem tutması bozuktur, çabuk yorulur.
- Birbirine yakın kelimeleri ayıramaz.
- Bir satırı takip edemez, karıştırır.
- Satır başına geçerken zorlanır.
- İçinden okurken bazı sesler çıkarır.
- Kelimenin yerine başka bir kelime yerleştirme, atlama görülür.a

Kısaca temel özellikleri belirtilen bu tanıların ortak özelliği zihinsel bir soruna bağlı olmayışlarıdır. Hatta bir kısmında normal üstü hatta deha seviyesinde zeka ölçümlenmekte, ancak yaşadığı sınırlılıktan dolayı asıl performansı ortaya çıkaramamaktadır.

Unutulmamalıdır ki normal üstü zekaya sahip bir birey de kusursuz değildir ve gerektiğinde destek almalıdır, performansı yükseltmek ve başarıyı arttırmak bizim elimizde....